

BATASUNAREN BIDEA

ALDEZ AURREKO PUNTU

Batasunik ez daukagu euskaltzaleok: danak ikusten dute au. Iñork ez du ukatzen. Amaika talde dago gure artean, amaika istillu, amaika etsaigo. Agirian dago au, eta danok aitortzen.

Gure anarkia ori buka dedin nai dutenak, berriz, gutxiago dira. Itzai begiratu ezker, besterik ematen du: esan egiten dugu danok-eta batasuna billatu bear dala, gure ontan deus onik egiterik ez daukagula, eta abar. Baña egin, ez dugu ezer sendorik egiten egiazko batasun orren alde. Orrela jokatzuz, gezurtiak dirudigu, edo zozoak, gure esanak geronen egiñak ukatzen baitituzte. Ahatik: bateko, anarkia guzizkoan gaudela-ta, ao batez aitortzen; baña, besteko, baietz esan arren, guk ez dugu batasuna nai. Ikus egiñak: egin diran astakeriarik geinak barkaziorik ez dute iñolaz ere.

Eta are gutxiago azken bolada ontan, euskera ondo ikasteko bide geiago izanik. Alere, orain modan jarri bide da euskaltzaleen artean "pakezale" izatea: badakizute zertaz ari naitzen. Alegia, "pakea" egin bear omen dugu gure artean, pakea bakarrik; baña, orrez gañera, nork bere bidetik segi dezala, besteai kasorik egin gabe; eta gure "misterioak" gero denborak garbi ditzala: ots, urteak pasa-ta ikusiko omen da zeñek zuen arrazoaia. Berak esan beza; ez guk. Eta bitartean pakea egin, eta egon.

Nik ordea, pake ori ba litz lortu bear dugun pakea, gerra naiago nuke, eta erra, eta gorrotoa. Zeren auek diranean beintzat, zerbait gaizki dijoala ikus dezakegu, eta senda. Baña beste era ortara, "sasi-pakeak" irents, eta kitto: akabatzen gaituen minbiziaz ahazturik biziko giñake, eta azkenean, urteak igitota, euskera illa arkituko genuke, eta erdera gailen. Eta, jakina, au elitzake arritzekoa izango: sasi-pakearen bide ortatik abiatu ezker, arrazoi guzia bailuteke gure etsaiak, ots, euskeraren eriotza nai dutenak... Pakezaleai segi ezker, orixe izango litzake denboraren epaia.

Ez, jaunak. Anarkia sendatzeko erremediorik segurena denbora dala, nork esan du? Zalaparta gorri bat ikusita, eta ura

tajutu naiean, nork esango luke: “utz, utz: zeñek duen arra-zoia geroak esanen”? Inork ez. Gure artean, orden, askok.

“Utz ditzagun” —esaten dute— “gure arteko liferentziak, eta dezagun pakea egin”. Eta gure setai ez uzteko aitzekia bat dalako, bereala onartzen dute askok zozokeria bat besterik ez dana. Ezen ori ez da batasunaren bidea, beste au baizik: “Ken ditzagun gure liferentziak; erauz ditzagun, gaitzaren errora gaitezen”.

Onatx kakoa: ahaztu ez, erauzi baizik; nor bere setari jarraitu ez, baña danok, asko ikasi ondoren, bideari, euskaren bideari. Bideari? Bai, jaunak. Bideari diot. Bide bat bakarra eta ezagugarria baitago: ez pentsa au izkutuko gauza danik. Arlo ontan kulturak agintzen du, eta zentzuak; ez misterioak. Orain arte etzirudien orrela; baña emendik aurrera burubidea egin bearko genuke errege, eta ez txorakeria; jakinduria, eta ez jakiñezaren ausarkeria. Bigarren onen ondorioak bistan ditugu; poroga ditzagun orain lehenengoarenak.

Eta ez esan gure arteko istillu auek baño gogorragorik ere badugula. Guziok dakigu gure etsaiak zein diran. Baña geure arteko batasuna lortzen ez ba dugu, etsairik izan edo ez izan, kalte besterik ez diogu geronek emango gure euskera aulduari, eta alperrik izango da gure etsaiak aipatzea. Esaera zaharrak ez digu esaten: “etsaiak erasotzen dituzten erreiñuak oro, desegiñak izango dira”; ondorengo au baizik: “beren buruaren aurka zatitutako erreiñuak oro, desegiñak izango dira”. Eta auxe bai egia: gaixtoago da geronen anarkia, segurik, gure etsaiak baño. Euskaldunak galdu ba gera, geure anarkiaren-gatik galdu gera batipat, geure burua defenditzeko ere ezpaker bat.

Beraz geure batasunetik asi bear. Eta batasun au gaur-danik inguratzen saiatu bear dugu, ahalik eta azkarren etor dedin.

Ontarako erauzi egin bear da gure anarkia. Eta erauzi ahal izateko itz legunak eta sasi-pakea ez dira aski: erroeta-raño iritxi bear dugu, kosta ala kostarik, eta mingarri izanik ere; eta ara ezkeru sustraitik atera gure minbizia.

Denborak ez. Geronek egin bear dugu dana.

Guk egin bear dugun lana denborari utz? Asmutsua da gero askoren alperkeria...

GURE ANARKIAREN SUSTRARIA

Auxe da nere usted: kanpoko gauzak eta egiak, eta geure burutazioak nahastea. Eskizofrenia-molde bat, agian. Mun-

duan gertatzen dana eta geronen barruan ikusten duguna ezin bereiztea. Eta frase politak egiteagatik ez dut esaten: orixe baita egia. Euskaltzaleok ez ditugu gure setak egietatik bereizten. Burutik egiñik bide gaude.

Ejenplo asko aipa litezke emen; eta danetan klasikoena gogoraziko dizuet bakarrik. "Euskera" da itza, ala "euzkera"?

Betidanik eta euskalki guzietan, euskera esan da, "s"-kin: "heuskara", "euskara", "euskera", "eskara", "eskuara", "uskara", "ükka"; sekulan ez, ordea, "euzkera". Eta, alere, "euzkera" izkribatu da azken urte auetan, eta euzkalerria, eta euzkaldun, eta abar. Zergatik? "Euzko" ori, "eguzki"tik datorrelakoan!!! Alere "euzko" oraindik izkribatzen dutenak edo defenditzen, batasunaren alde daudela esango digute! Baña tontoak bakarrik siñes dizaieteke... Gaur, "euzko" defenditzen dutenak ez dute batasuna nai: beren setak eta egiak nahastuz, setak naiago dituzte aurrera eramanez, euskera bera baño.

Eta auetxek dira gure anarkian errudunenak. Beti "euskera" esan baldin ba da, arorkeria gogorra da orri kasorik egin ez eta "eguzki"-aren "teoria" (?) orri lotzea. Zer da jokatibide ori? Seta bati inportantzia aundiagoa ematea, euskaldun eta euskalki guziaz baño.

Eta au guzia batasuna lortzeko? Ez jaunak. Iñola ere ez.

Ejenplo ori jarri dizuet, eta au ez luzatzeko ez ditut geiago aipatuko. Baña, or joera bat ikusten da, eskizofreniak jota daudenak artzen duten joera ain zuzen: burutazioak eta egiak nahastea.

Berrizaleak alere, ots, "euzkera"-ren aldekoak, "teoria"tzat daukate beren seta; eta ohea iruditzen zaie gañera "teoria" ori, "euzko" defenditzen duten "teoria" baño. Orra or beste gauza bat: bi "teoria" dirala... Eta biak "teoria" diran ezkerre, itxogin egin bear dugu: denborak esanen zeñek zuen arrazoa...

Eta jaunak: zer da au guzia? Zer da au guzia txorakeria besterik? Nola nai dute batzuk zozokeriak irizpidetzat ar ditzagun?

Gure artean au gertatzen da: arriak erortzean, goruntz dijoazela esan dute batzuk, beste batzuk berriz ezkerretara egiten dutela, eta beste zenbaitek lurrera. Ots... iru "teoria" omen ditugu arrien erortzeari buruz... Arriak, ordea, lurrera erortzen dira beti eta betidanik, eta goitik behera. Au ez da "teoria" bat; begiak idekitzea besterik ez da.

Baña arriak goruntz erortzen dirala diotenak, eta ezkerretarakoak au erantzuten dute: "bada, arriak dira gaizki erortzen diranak"... Lehengo adibidera itzulita, "euskera" "s"kin

esaten ba da, "gaizki esaten da". Zergatik? Neri "eguzkiaren" seta ori buruan finkatu zaidalako... Oso ondo.

Bestalde, noski, lurrera erortzen diran "teoriaren" defendatzaileak oker omen daude, eta beren "teoria" orrek ez omen du deus balio.

Auxe da gure anarkiaren kakoa. Egiak "teoria"tzat euki, eta setak eta txorakeriak egiazat. Ortik etorri zaizkigu gero "garakoak", "garbizaleak" "mordollozaleak", eta gañerako guziak, gure euskera zearo ondatuz. Izkuntzaren aldetik, jaunak, gure eskizofrenia orri eskerrak, kalte besterik ez dugu egin azken urte auetan. Danok izan ditugu gure eskizofrenia-aldiak; danok izan gera garbizale, noizpait bederen; danok aldrebestu dugu bein edo bein izkuntza. Beraz, danok kolpatu dugu, danok saiatu gera izkuntzaren ondamendian. Eta bistan dago fruitua: euskeraren aldetik, eta Euskalerra alde ontan, berrogei ta amar urte ontan izkribatu dan geien geiena, txarra da, oso txarra, euskerarentzako kaltegarria obe. Gure sasi-teoria oietan finkaturik, ondatu egin dugu alde ontako euskera; eta argitara diran liburu eta idazki geienak, munstrokeriak dira, eta (auxe bai farragarria!) erdera utsa. Erderaz esateko: "erdera de signo menos". Besterik ez.

IRIZPIDE BAKARRA

Arrien erortzea ez da teoria bat. Teoria bat egin diteke orri buruz, au bai; eta teoria ori, noski, arrien erortzearen legeakin bat ez ba dator, teoria txarra dateke, eta ez duke ezertarako ere balio. Arriak erortzen ikusi bear da, eta oni lotu.

Euskeran ere berdin. Izkuntza batean usadioa da azken erabakitzalea. Erabiltzen al da? Ez al da erabiltzen? Izkuntzetan lojika aundia dago; baña izkuntzak, alere, ez dira lojika utsa. Teoria bat, beraz, lojika utsa eta guzizkoa baldin ba da ere, usadioak epaitu bear du; eta ez teoriak usadioa.

Alere, erabiltzen dan guzia ez da jatorra. Donostia'n, esate baterako, sarri entzuten dira: "atzo ez nizun ezagutu", "bi dendan egon gera", "otz bat daukat", eta alakoak. Entzun egiten dira orrelakoak; eta esaten ba dira ere, orren aurka gaudede. Zergatik? Esaera jatorrak ez diralako, erdera utsa diralako.

Erabilli egiten dira gaur alabaña. Nola jakin beraz, jatorrak ez dirala? Usadioaren irizpide ortan ere mallak diralako. Azter ditzagun.

Asi baño lehenago jorra dezagun pittin bat azterkizuna. Bazter askotan, geienetan gaur zoritxarrez, obeto dakite euskaldunak berak erderaz, euskeraz baño. Emen gauden guziok,

eskolatuak izanik, obeto mintzatzzen gera erderaz, euskeraz baño; ez alere gu bakarrik: Durango aldean, gonbazio baterako, edo Eibar aldean, edo Tolosa'n, erderaz bizi dira euskaldunak berak: zenbat ofiziñatan egiten da gaur euskeraz erderaz aña? Zenbat fabrikatan gertatzen da ori? Bereizkuntza bat edo beste egiñik, iñun ere gertatzen ez dala nago. Gaur, milla bederatzireun eta berrogei ta emezortzian, orixe da legea erri-rik geienetan. Eta baserrietan beretan ere, guk uste baño sar- tuago dago erdera, eta erderaren kutsua.

Beraz, euskera bizi-bizia arkitzea ez da gaur oso normala. Eta ez dezagun esan au beti gertatu danik: orain dala eun urte, esate baterako, etzegoen ez industriarik, ez kanpotarrik, ez erdal ziñe, prentsa eta erradiorik, ez orrelako beste gauzarik asko ere; euskalduna zan Euskalerra geiena (kaletarrak berak alakoak izaki), eta Lizarra'tik eta Garetz'tik Mithikile eta Bil- bo'raño euskeraz mintzatzzen ziran geien geienak, eta erderaz oso gutxi zekitelarik.

Gaur alderantziz gertatzen da: alperrik da ukatzea.

Beraz eta onengatixek, entzuten dan guzia, edo erabiltzen, ez da argatik jatorra. Irizpide sendo eta zorrotz batez baliatu bear dugu, esaera bat, gaur erabiltzen dalarik ere, jator ote danentz jakiteko. Onetzatz, pentsa dezakezutenez, ez dut gaur iritxi berririk emango. Betikoan nago: euskera BIZIAN jene- ralean erabiltzen dana, jatorra dala uste dut; eta alderantziz. Beraz gaur kaletarrak esaten dituzten joskera eta itz asko, itzez itz itzulitako erdera dira, eta ezin onar ditezke.

EUSKAL JENIOAZ

Izkuntza guzietan badago zerbait komunik, eta zerbait be- rezirik. Adibidez: "Orduan ispilluan ikusi zuen bere burua". Itzez itz itzuli ezkerro, au entzungo genuke: "entonces vió su cabeza en el espejo". "Bere buru" ori, ezin itzul diteke beraz itzez itz, erderaz ideia ori bera adierazteko beste joskera bat dugulako. Gañerantzeko guzia bai. Ez guziz alere. "Pedro'ren etxe ura", ez da "Pedro-de casa-aquella". Etzaituztet puntu ontan nekatuko. Gauza bat esan nai dut: itzez itz itzultzen ba dira fraseak, zerbait okerrik gelditzen zaigula beti: itzen illara edo segida, esakunen bat, zerbait gaizki gelditzen da geienetan. Beraz, ezin itzul diteke itzez itz. Zergatik? Euskal jenioarengatik, ain zuzen.

Eta orixe da izkuntza baten jenioa: itzez itz ezin itzultze orixe, joskera berezi orixe. Berezitasun aundiago, sena eta je- nio aundiago ere. Sofnuakin ere berdin gertatzen da: gure

“z”ak edo “r”ak, ez dute erderarenen soñu eta balio berbera; eta “tse” soñuak ez du kiderik. Beste zerbait dago danetan; eta zerbait orretzek osatzen du euskal sena eta gogoa.

“Nere burua”, “iru etxetan”, “ikus zenezake”, “gure” eta “geronen”en aldea, eta abar, eta abar, “zerbait” ori dute.

Ez oietan bakarrik; erderatik artutako itz askok ere (“okasio”, “gatza”, “sesio”, “arregura”, eta beste asko) badute ere “zerbait” ori: okasio, ez da “ocasión”; eta sesio, “sesión”; ezta arregura, “rencor” ere. ZERBAIT badute danak.

Beraz itzetan, joskeretan, soñuetan agertzen dan berezitasun ortantxe datza euskeraren sena. Eta, au, jakiña, nabarmen dago euskera bizian, eta itzaltzeko zorian auldutako eta eskastutako euskeran.

Bi esaeratan, beraz, jatorragoa da geienetan BEREZITASUN GEIEN duena: erderatik urrutien dagoena. Adibidez: “ikus dezagun” eta “ikusi dezagun”. Zein da jatorrena? Geiago pentsatu gabe: erderatik geien urruntzen dana. Erderaz, “he visto”, eta “puedo ver”, edo “veamos”, danak zaizkigu “ver”. Euskeraz ez: jakiña da zertan dan liferentzia, eta ez diot ekingo. “Ikus dezagun”, beraz, jatorragoa da “ikusi dezagun” baño. Erdaldunak “ikusi dezagun” esateko joera daramate barruan, erderaz pentsatzen dutelako. “Ikusi dezagun” urbillago dago erderatik “ikus dezagun” baño. Beraz jatorragoa da bigarrena.

Eta, ain zuzen ere, euskal literatura eta gaurko euskalkiak aztertu ta gero, euskera eskastu eta pobretu ala, “ikus” formatik “ikusi” ortara goazela arkitzen da. Azter beza euskal literatura, au ez dakienak, edo egungo aozko euskera, eta bereala arkituko du.

Euskera bizia galdu ala, beraz, esaera jatorrak ere galtzen dirala esan nai dut, eta aiekin batera berezitasun edo jenio ori. Eta bi eta iru esaeratik jatorren zein dan jakiteko, au dala irizpide bat: bietatik edo iruetatik zeñek du itzul-ezin ditekean zerbait edo berezitasun ori nabarmenenik? Eta uraxe izaten da geienetan formarik jatorrena.

JATORTASUN ONI BURUZ ZENBAIT OAR

Atzera jo ezkerro, agirian azaltzen da fenomenu bat: atzerago eta geiago nabaritzen dala berezitasun ori. Ots, euskera zaharra biziago zala gaurkoa baño.

Eta onetzaz, arren, beste “teoria” bat danik ez esan. Au ezin uka diteke-ta. Au esatea arriak erortzean goitik behera erortzen dirala esatea baita. Itzen egokitasuna, itzul ezin ditekean sena edo jenio ori, berboaren aberastasuna, dana, bi-

ziago dago zalantzarik gabe. Au ukatzea, euskerari buruz pikuan egotea da.

Denboran zear, beraz, jatorragoa da euskera zaharra gaurkoa baño. Eta mirestekoa eta arritzekoa ez da, lehen aipatu baititut, gaingiroki beintzat, euskeraren galeraren kariak.

Berebat ere, berezitasun eta sena ori gaurko euskera biziari billatzen asten baldin ba gera, ugariago eta biziago arkituko dugu ori Nafarroa'n Bizkaia'n baño eta Xuberoan Nafarroan baiño. Au ere, arren, ez da "teoria" bat. Euskal sena edo jenioa esandako berezitasun ortan baldin ba datza (eta au da izkuntzalarien iritzia), orduan biziago dago xuberoera bizkaiera baño (eta au topatzen dana besterik ez da).

Beraz, bi irizpide arkitu uste ditut nik, jeneralean beñipein, betetzen diranak:

- 1) jatorragoa da euskera ZAHARRA gaurkoa baño;
- 2) jatorragoa da Zubero'ko, eta EKALDEKO eskualdetako euskera, beste edozein euskalki baño.

Gero biurtuko naiz berriz puntu nagusi auetara. Beraz, jarrai nakion ariari.

JATORTASUNA ETA EUSKERAREN BATASUNA

Mallak ikusten dira, beraz, jatortasunean eta usadioan:

1) Esaera bat edo itz bat euskalki GUZIETAN esaten baldin ba da, eta betidanik gañera, esaera ortaz zalantzarik ezin diteke izan: esaera ori jatorra da. "Familia" itza, esate baterako, edo "ar tzak" forma (ez "artu zak), jatorrak dira.

2) Esaera bat edo itz bat gaurko euskaldi GEIENETAN erabiltzen baldin ba da ere, ontzat eman diteke: "etorri" itza adibidez. "Jin" itza, berriz, ez dago "etorri" bezin zabaldurik, eta jatorra ba da ere, obe dugu besteari eutsi, au bigarren plaeuan utziz.

3) Gaur toki gutxitan esaten dan zerbait, baña lehen zabalduago izan zana, ohea da, nere ustez, beste esaera edo itz BERRI guziak baño. Naiago bear ditugu izan "kamiñu" edo "galtzara" itzak, "bitzabal" edo oiek guziak baño.

Beraz naiago bear dugu izan gaur denak erabiltzen dutena, berria baño; eta noizpait euskaldunak erabilli zutena, berria baño. Beraz au da nere illara:

1) Gaur erabiltzen dana; 2) atzo erabiltzen zana; 3) gaur toki batzutan oraindik erabiltzen dana, eta ezkenean; 4) sekulan erabilli ez dana. Beraz, oiturak agintzen.

Istillua, alaz ere, ez da onen bidez zearo garbitzen; eta geiago zehatuko dut beherago.

ARKAISMOAK

Ori esanda, batek baño geiagok pentsatuko du nunbait: "au arkaista duk". Eta, ez nuke nai beintzat.

Kaletarrak arkaikotzat dituzten esaera asko, bizirik daude oraindik baserrietan; eta Gipuzkoa'n eta Bizkaia'n erabiltzen ez diran asko ere, tinko daude Frantzia'ko Euskalerrria'n. "Ika" ko konjugazioa, gonbazio baterako, Bizkaia'n il da toki batzuetan baño ez da iñundik ere arkaismo bat. Batzuk esan zidaten neri "makilla" ere arkaismo dala, eta "makil" esaten dutela gaur danak. Eta ori kalean orrela ba da, ots, erdaldu-nen artean, baserrian ez da gertatzen. Neronek entzun ditut "presa, denbora, aitona, arbola, gauza, neskatxa"; eta beste olakorik asko ere, "a"-kin esanik; baita "makilla" ere, jakiña. (Zuek emen "makillea" noski, eta "makillaka", eta abar.)

Beraz, lot gakizkien baserritarrai, ez kaletarrai. Auekiko erdera euskeratua ez dan guzia, arkaismo bat da ta...

Eta arkaismo zer dan erabakitzean, gogora gaitzen beti Nafarroa'z, Lapurdi'z, Baxenabarre'z eta Zuberoa'z. Eta orrela guk uste baño askoz ere biziago arkituko ditugu euskeraren berezitasuna eta jenioa, ezen ez Gipuzkoa eta Bizkaia bakarrik aztertzen ba ditugu.

IDAZLEEN ASMAKETAK ETA EGIAZKO EBOLUZIOA

Eboluzioaren aitzekia ere, modan jarri da: billakatu egi-ten omen dira izkuntzak. Beraz ontzat eman omen ditezke aldrebestutze guziak.

Ez, alere. Izkuntza baten billakaera gauza bat da, eta gure setak beste bat. Batek idazten ba du "antola du", "antolatu du" bearrean, ori ez da euskeraren eboluzio bat. Zergatik? Nik "he comido" esan bearrean, "he comi" esaten ba dut ere, zer deritzazute aldaketa orri? Eboluzio dala? Ala nere kasketa ero bat? Zuei erantzuna.

Bada, siñistuta nago: gure arteko askok "he comi" esaten digute egunero; eta guretako batzuk aintzakotzat ematen beren xeblekeria... Zergatik? Euskeraren "eboluzioa" dalako-an... Bapo!

IRAKASLEEN IKASBIDEAK

Zelebreak gertatzen dira emen ere. Euskaldun berrientzako errezena dana artzen da ontzat; eta, jakiña, jeometria erre-zago baita izkuntza bizia baño, jeometria irakasten da: kua-dro, erregla eta abar. Eta auker ondo daude ASTEKO, baña ez bukatzeko. Lehenengo pausuak emateko ongi daude errazpi-deak. Ikasleari ondo dator kio erregulartasuna; eta lehenengo aprosimazio bezela kuadrak eta zerak txalogarriak dira. Baña euskera egiazkoa, EUSKERA beraz, ez da aixago irakaste arren kuadrutan eta eskematan sar ditekeana, ERABILTZEN dana bai-zik. “Yo teno, tú tenes, él tene” erregularrago da, “Yo tengo, tú tienes, él tiene” baño; auker ezin sar ditezke kuadro batean, eta aiek bai. Alere, iñork ez dizue erderaz idatziko: “Yo teno un lápiz”. Gure artean, berriz, bai: erregulartasunaren seta sartu digute euskera irakasten dutenak, eta ontzat ematen asiak gera. “Yo tengo” gaizki esana dagoela, eta “Yo teno” esan bear dala diote batzuek. Betikoa: arriak gaizki eror-tzen dria.

GARBIZALEKERIA ETA MORDOLLOZALEKERIA

Maiz itzegin dut auetzaz. Beraz, enaiz luzatuko. Auker oituri begiratu bearrean, beren setai begiratzen diete geienetan. “Familia” gaizki omen dago, erderaz ere familia dalako. Arri au gaizki erortzen da, nere auzokoaren arria bezela erortzen dalako... Arrazoi eskasa alafede.

Bide ortatik garbizaleak ekarri diguten kaltea, ezin neur diteke. Zeren bizi diran sorkari guziak jan egiten duten, eta izkuntzak ere berdin. Euskerari itz arrotzak artzen debekatzea, beraz, euskerari elikatzen debekatzea da; ots, goseak illeraz-tea. Alimaliak jatea normala duten bezelaxe, itz arrotzak eus-keraratzea ere normala dugu: bizi diran izkuntza guziak egi-ten dute, eta euskerak ere orixe egin bear du, lasai, batere bil-durrik eta lotsarik gabe; eta izkuntzaren sustraira begiratu, eta ez azalari.

* * *

Puntu nagusi auker orrela finkaturik, pasa nadin orain bi-garren partera; alegia, zein dateke gure bidea?

* * *

NERE PROPOSIZIOAK

Gorago esandako iritzietan finkaturik, usadioari lotuko natzaio ni; eta, bear ez danean, ezer berririk ez sortzea eskatuko. Gure anarkia bukatzeko ontatik asi bear dugula deritzat: bear ez danetan, ez asmatzea; bear danetan ere, ahalik eta gutxien asmatzea. **Eta euskera IKASTEA.** Orrela jokatzuz anarkiaren iturria agortuko dugu, nere ustez, eta batasuna agertzen asiko da.

LITERATURAKO EUSKALKIA

Au da gure istillurik gaitzena. Onengatik bi oar egingo ditut:

a) Aita Villasante'kin guztiz bat natorrela, eta beronen itzak aipatzuz, "bi gauza bear ditugu: 1) euskera biziari eutsi: ortarako erri-euskeratik urbil dabillen literatura sortu. Baña, artaz gañera, eta denpora berean, 2) euskaldun ikasientzat, euskeraz eta ikasien gisa idatzi: kultur-maillako idaztiak". Ortantxe nago ni ere. Beraz kultur-maillako izkuntzaz mintzatuko natzaizue aurrenik.

b) Literaturako euskalkia aukeratzean bi irizpide artu bear ditugu kontuan. Alde batetik euskalkirik jatorrenari begiratu bear diogula euskeraren sena salbatzeko. Baña ori ala izanik ere, gure egoerak jasan dezakeanari begiratzuz. Xuberoera euskalkirik jatorrena da, dudarik gabe; baña literatura-izkeratzat xuberoera garbia eta utsa artzea elitzake praktikua izango, oso gutxik uler baitezateke gaur euskalki ori. Orrengatik **OIARTZUN, SARA** eta **ELIZONDO**'ko euskera artzen dut eredutzat.

Auei begiratuta saiatuko natzaizue ni, beraz, nere ontan. Ez da erraza guziz asmatzea; baña oñarrietan beintzat bide ona ikus ditekealakoan nago. Duvoisin'en eta Mendiburu'ren artean mugituko naiz, nik uste: Axular aukeratuko nuke gogoz, bere euskera bezelakorik ezpaitago iñundik ere. Baña, zaharregia dala-ta, Duvoisin artu dut bere orde, eta Mendiburu oiartzuarra.

Deklinazioaz

Alderdi ontan ez dago **EZER** asmatu bearrik: nik dakidala ideiak adierazteko, ez dago deklinazioa berritzeko bearrik batere. Oiturari lotu bear guziz **EZER** ere asmatu gabe.

Baña zein euskalkitako deklinazioa artuko? Ona emen koska.

Alde batetik lehen esan dudana, jatorrena artu bear; bestetik pratikuari begiratu bear ere.

Gramatika batzuk esaten dituzten txorakeriak arbuiaztetik asi bearrean gera. Zera da "iru mendin egon naiz?" Zer da "lurran dago"? Oiek ez dira "estar en cas", edo "voy a com" baño bidezkoagoak. Beraz, aldez aurretik kondenuatu bear ditugu orrelako txatxukeriak, eta jarraitzen zaizkienai, euskeraren etsai deitu. Beren kuadroetan "mendingin" eta "lurran" formak ateratzen ba dira, obe dute oiek kuadroak erre, eta euskeraren eginkizunari utzi. Orrelako zozokeriak ez ditugu bear.

Baña bada besterik. Nola idatzi bear da? "Euskaldunak joan dira", eta "euskaldunek jan dute" bereizten dute danak, gipuzkoarrak eta bizkaitarrak kenduta. Nere ustez guri nekeza egingo ba zaigu ere lapurteraren sufijoak ar ditezke arautzat "caso agente plural" ortan; eta ez gipuzkerarenak. Gorago aipatutako irizpideak ditut aurrean au pentsatzeko, eta ez dut geiago zehatuko. "Euskaldunek joan ditezke" eta olakoak esaten dituztenez, noski, ez dut ezer esango. Luma artu baño lehenago ikasi egin bearko luteke.

"Etixerat", ala "etxera"? Alde txiki bat dago auen artean, dakizuten bezela. Etxean gelditzeko baldin ba da, "etixerat" obeto omen dago "etxera" baño. Baña, nik dakidala, bereizkuntza ori lokalismo bat da gaur, eta Baxenabarren eta Xuberoan bakarrik gordetzen da. "Etxera", "etxetara", eta "etxetara" artuko nituzke nik, beraz.

"Indefinido" edo "indeterminado" ortan, Duvoisin'en alde nago guziz. Orobat ere "a" organikari buruz. Ortaz eredu ohea da Duvoisin Mendiburu baño. Azken urte auetan izugarritzko okerrak egin dira onetzaz. Orain dala oso gutxi argitaratutako liburu batean, esate baterako, irutatik bitan gutxienez erderatik gaizki itzulitako forma jartzen du egilleak euskeraren sena zearo ondatuz.

Eta "bat" danean, nola? "Indefinido" da berez: etxe batetan, erri batetara, eta abar. Ala esaten da oraindik Xuberoa'n, Lapurdi'n eta Baxenabarre'n gutxienez. Zer egingo? Nik "indefinidoa" artuko nuke jatorrago dalako, eta lehen zabalduago egon zalako. (Ikus Axular esate baterako.)

Beraz itz gutxitan esateko:

- 1) Mendiburu'ren deklinazioa artuko nuke oñarritzat.
- 2) Indeterminadoa guttiz artuko nuke, Duvoisin'enean, eta beste aldeko euskaldunen artean erabiltzen dan bezelaxe.

Mendiburuk ongi xamar darabil, eta emen ere obeto erabiltzen dute gaur baserritarrak, kaletarrak uste degun baño.

3) Pluralean “ak” eta “ek” artuko nituzke, Duvoisin'ek eta Auñamendiz arako euskaldunak erabiltzen dituzten bezela.

4) Gañerantzean Mendiburu'k darabilen deklinazioa arauztat artzean, Gipuzkoa, Nafarroa eta Laburdi'n artean dagoen eskualdeko deklinazioa artu uste dut, ots, erdikoena eta jator xamarra.

Asmaketa eta berritze guziak, eta oker erabiltzeak oro noski, arbuigarriak dira, eta kaltegarritzat dauzkat.

Berboaz

Alde ontan ere ez dago EZER asmatu bearrik. “Gakio” “Zesaiion” “Zesaidakekan” “dasat”, eta abar, ez dira ezer euskeraz. “Ika” ere gero eta okerrago idazten da. Oiturari lotu bear, ordea.

Beraz, lehen bezela, au dateke eztabaida bakarra: zein euskalkitako konjugazioa artuko?

Mendiburuk darabilen berboa aberats xamarra da, eta batez beste, oñarritzat bera artuko nuke.

“Indeterminazioari” buruz ongi xamar dago Mendiburu, baña estuago jokatu bearko genuke. Duvoisin, esate baterako, eredu ohea izan diteke Mendiburu baiño, naiz eta onek askotan jator erabiltzen ba du indeterminazioa: gelditi diteke, bataia dezaten, ar nazazu, eta abar.

Bere “dezu” alere, “duzu” ar diteke, Duvoisin'ek esaten duen bezela. Guztiz zehatzerik ez dago emen; baña mugak ortan egon ditezkeala uste dut.

“Duket” eta “dateke”, eta abar (ots, futuro arkaikoarenak) bizirik daude Xuberoa'n; eta noizpait zabalduago izan ziran (Haraneder, Axular, Duvoisin bera, eta abar) eta beren alde nago ni.

“Ika”ko formak Oiartzun aldekoak artuko nituzke. Beti Mendiburu oñarritzat arturik, beraz, eta Duvoisin alde batera beñere utzi gabe.

Joskera

Emen ere ez dago EZER asmatu bearrik. Alere, ez bide da erraza jakiten euskeraren joskera jatorra zein dan.

Frase laburretan Altube'ren iritzia ontzat eman bide ditekete. (Ikus “Erderismos” liburu famatua.)

Baña luzeetan eta joskera jeneralean, estuegi dalakoan nago. "Zeren" esate baterako literatura guztian zear arkitzen da: Mendiburu'k eta Duvoisin'ek (nik aztertutako gidariak) biak erruz erabiltzen dute. Berdin ere gaur arterañoako bertsolariak oro. Gaurko "ze", "zeren", "zeren-eta", "zein-da", eta abar, antziñako "zeren" orren aztarnak dira. Nafarroa'n, Lapurdi'n, Baxenabarre'n eta Xuberoa'n bizirik dugu itz ori. Beraz, ni "zeren"en alde nago guziz.

Berdin ere, "ezen", "bada" eta "baldin"en alde. Auek arbuizatzen ba dira, literatura guzia, eta euskalkirik bizienak batez ere (baxenabarrera eta xuberoera), alde batera utzi bearko genituzke. Eta au geiegi iruditzen zait.

"Zeña", "zeñetan", eta abar, ez dakit nik, egia esan, orren gaizki dauden. Lardizabal'ek, oker ez ba nago, olakoen doñuaz diardu; beraz, entzun egin zituen. Zuberoa'n bizirik daude oraindik era ortako erlatibuak, eta antziñako literaturan guztiz edatuak. Ez dakit nik zer esan oietzaz. Baña, kontra beintzat enauzute.

Beraz, ontzat daukat Altube'ren iritzia frase laburretarako; baña, gañerantzean, berriz ere, Mendiburu eta Duvoisin artuko nituzke eredutzat.

Sufijazioaz

Bi zatitan egingo dut azterketa:

a) Sufijo zaharrak. Emen ezin dagoke dudarik. Ez dago EZER asmatu bearrik; eta oituraren arauz egin bear dira itz berriak. Eta, alere, ahalik eta gutxienetan sortu bear dugu itz berririk. Ontarako, ikasi egin bear da aurrena sufijoak nola eta noiz erabilli diran orain arte, eta, bigarren, itz berria asmatzea bearrezkoa ote dan. Erderaz "comedor" atera dugu "comer" itzetik; ez, alere, "cenador" edo "desayunador". Asmatzea beti da arriskuko gauza, eta bear ez danean ez da egin bear. Gero ekingo diot oni sakonkiago.

b) Sufijo berriak. "Ismo" eta "ista", esate baterako, gure ondoko izkuntza guzietan erabiltzen dira, eta euskeran ere sartu bear diralakoan nago. Orrelako beste zenbait ere ar dituzke nere uste.

"Aldu" ("goraldu", "aintzaldu", eta abar) "no" ("Jainkono", "jainkosa" bearrean) eta tankera ortan sortu diran sufijo guziak, oñarririk batere ez dute, eta alde batera utzi bear dira.

Itz berri

Ona emen beste oiek baño gogorrago dan istillua. Orain arte auxe izan dut legetzat: usadioari eldu, eta deus ere asmatu ez. Eta aurrera.

Orain ez da ori aski. Ezen, itz berri bear dugu, anitz gañera. Euskera, bere ortan, ez da gai, ez da gauza, gaurko munduan barna mintzabide izateko. Gaitu egin bear da, osatu, apaindu, zorroztu. Au dato bat da. Nola, ordea? Ona emen koskarik aundiena. Deklinazioaz, konjugazioaz, eta sufijazioaz egin diran aldaketak, ez dute barkazorik: txorakeria utsak izan dira. Itz berrien moldatze ontan, ordea, oker aundiak egin ba dira, izugarriak, eta geienak barkagarriak ez ba dira ere, xedea txalogarri izan da beti: euskera bere zarpailtasun ortatik ateratzekoa.

Orain arte aixa ikus zitekean bidea. Saia nadin aurreruntz ere bidea billatzen, orren erraza izango ez ba zait ere.

a) *Itz zaharrak.*

Ideia zaharrak, ots, euskaldunak mendeetan zear erabilli dituztenak, itz egokiak dituzte, eta emen ez dago EZER asmatu bearrik. Barkatu, "arima", "pekatu", eta olakoak, latiñetik datozela bide, euskeratik kendu nai izatea, zorakeria bat izan da. Euskerarik bizienean eta jatorrenean oietzek erabilli dituzte beti euskaldunak. Baserriko tresnak, abereak, landareak, arrantzaleen gauzak, erlijioaren gora beherak, burniari buruzko xehetasun asko, errotak, eta abar, itz egokiak dituzte aspaldi danik. Ale ontan beraz ez da EZER asmatu bearrik. Ikasi egin bear da bakarrik, beti ere ikasi.

b) *Ideia berriak.*

Euskerak noizpait guk opa diogun malla eta kategoria ingura ba leza, bide ontatik lor lezake: egokitasunean aurrera. Erderaz, "propiedad del lenguaje". Ideiak adierazteko tresna dira itzak. Beraz, zorrotzago jakin danok itzen adiera, baliosago ere izkuntza. Au ala da zalantzarik gabe.

Iru bide ditugu, nere ustez, ideia berriak azaltzeko.

1.—Antziñako itzak aztertu, eta adiera berri eman. *Ildo*, esate baterako ("surco" erderaz) "estilo" biurtu nai du Orixe'k. Batzutan, eta Orixe ontan oso trebea izan da, oso gutxi bor txatu gabe aberas diteke euskera. Baña au ezin diteke ar bide nagusitzat. *Ildo* "estilo" uler diteke agian; baña beste askotan

ez da ori gertatzen, eta egokitasuna gal diteke bereala bide labain eta sujetibo ortatik abiatu ezker.

2.—Euskal itzez eta sufijoez baliaturik, itz barriak eratu, euskeraren sena aldrebestu gabe. Auxe izan da ere Orixe'ren beste bide bat, eta bestea baño segurago iruditzen zait, euskeratik beretik irten gabe, itz asko sor diteke. Baña sortutako itz oiek adiera edo sentidu berezirik ez ba dute, eta geienak onartuta, ez dugu ezer aurreratu. Ideiak zorrozki eta zeatz azaltzeko tresna ez ba dira itzak, ez dira deus. "Igarobide", gonbazio baterako, ez da, nereko, "método de paso" besterik. Ez da "pasaporte" bakarrik; berdin uler diteke, nik uste, "zubi", "zulo", edo beste zenbait gauza, toki batetik bestera pasatzeko bide bat ba dira.

Enago, bada, euskera beretik itz berriak sortzeko joeraren kontra. Alde nago. Baña auxe dakusat baldintzat: moldatutako itzak garbi, eta zalantzarik gabe, ideia zorrozki adierazten ez ba du, itz orrek ez duela nahasteko baño balio

3.—Erderatiko itzak. Ona beste bide bat; eta, egia esan, iruetan segurena. Zer ajola guri itz kultoen jatorria? Aita Villasante'ren itzak berriz aipatuz "bada gauza bat gure euskaltzaleak agi danez jakin nai ez dutena: izkuntza landu baten iztegian, gazteleran adibidez, badirela maillak, jeolojiak lurrean arkitzen dituen lur-mailla oien iduriko. Azpi-azpiko maillan dira gaztelera jatorraren itzak, Gaztelako erriarenak; baiña oien gaiñetik eldu dira gain-maillakoak, gizon eskolatuek kultur-bidez (por vía culta) sartu dituztenak, eta oiek maizenik griego eta latiñetik artuak izan dira". Zergatik ez euskeraren iztegian?

Ni, beintzat, onen alde nago zearo. Nere ustez, euskera utsez ideia bat zeatz adieraz ezin ditekeanean, erderara jo bear da batere bildurrik gabe. Nola ar itza ordea? Onatx nere iritzia.

ERDERATIKO ITZAK EUSKERA BIZIAN

Erderatik itzak artu bearrean gera, beraz. Ots, nolatan egingo erabaki bear dugu bakarrik. Eta oraindik beretik itz berri oiek bear ditugun ezker dagozkien ideiak ezagutzen ditugulako ORAIN BEREON ere erabaki bearko genuke itz oiek nola erabil edo ekar.

Bi bide dira, nik uste: Leizarraga'k orain dala laureun urte irakatsi ziguna, eta Axular'ek artu zuena. Lehenengoak, zuek dakizuten bezela, kulturaren itzak aldatu gabe erabiltzen zituen euskeraz; bigarrenak berriz, askotan beintzat, euskera-

ren senaren arabera aldatuak. Bereala azalduko dizuet zergatik naiago dudan nik Axular'en bidea.

“Diputación, ilusión, sesión, ocasión, vacación”, eta abar euskeratzen ditugunean, onela esaten ditugu gipuzkeraz: diputazio, ilusio, sesio, okasio, eta bakazio (edo barkazio: au etzaigu orain ajola). Bizkaitarrak berriz, diputaziño, sesiño, eta abar. Eta nafarrak, diputazione, sesione, eta abar. Beraz, oker ez ba nago beintzat, iñork ez du esaten: “diputaziona, sesiona”, eta abar. Gauza bat erakusten digu onek: sufijo ontan, edo soñu ontan, bizirik dugula oraindik euskal fonetika, eta orren-gatik, euskal jenioak ortan bizirik dirauelako, aldatu egiten ditugula orrelako itzak, euskeratzean.

Erderaz ere iñork ez du esan “meeting” edo “foot ball” inglesak bezala. Ez. Gaztelaren arabera aldatu da itza, eta beste bat eratu.

Orain dala gutxi beste izkuntza batean gertatutako ejemplo gogoangarri bat esaten zidan Mitxelena jaunak: “propaganda” itza, “ropakanta” biurtu omen da finlanderaz. Zergatik? Ango fonetikaern arabera aldatu dutelako.

Orixe da izkuntza bizien jokaera: bestetatik artu, bai, baña bere erara aldatuz.

Eta emen legeak dira; eta gure euskeran ez dira falta. Adibide batzuk aipatuko dizkitzuet.

ERDERAZ	EUSKERAZ
cañamo	galamu, kalamua
canónigo	kalonje
anima	arima
animla	alimalia, aliamale
número	lumero
naranja	laranja
nombrar	lonbratu, izelonbre
Jerónimo	Jeolimo
ganancia	galanzia
fundamento	fuldamentu, pulamentu
cariñena	kariñela (ardo mota bat)

Or lege bat azaltzen da zalantzarik gabe; eta bizirik da-
goen legea ain zuzen (ikus Xenpelar, Txirrita, eta bese bertso-
lari). Zergatik joan bear du literaturako euskerak fonetika ja-
torraren legeen kontra? Zeñek ez du entenditzen “galantzia-
ren” esanaia?

Badakit batzuek neri ala erantzunik: Ori "arruntkeria" da. Ori ez da "kultoen" jokabidea...

Baña ni enator oiekin bat: zergatik dago ba gaizki? Baserritarrak kaletarrak baño obeto itz egiten dutelako? Euskal-erriko nekazariak eta arrantzaleak euskeraren sena ori burgesak baño biziago gorde dutelako, gaizki egietn dutela esango al dugu? Baserritarrak "galantzia" esaten dutenean, euskeraren arabera esaten dute, aspaldiko legeak ondo betetzen dituztela. Guk, berriz, ganantzia esatean, erderaren fonetikaz esaten dugu, ez euskerarenaz. Beraz, jatorragotzat daukat "galantzia".

Zergatik ez artuko, beraz, "polentzia" (eta ez ponenzia), eta "aluntzio" (eta ez anuntzio)? Zergatik ez? Onela egiñaz lotuago gagozke euskal senari eta oiturari, bestela esanez baiño.

Beste adibide bat jarriko dizuet:

ERDERAZ	EUSKERAZ
castellum	gatzelu
corpus	gorputz
causa, cosa	gauza
casam	gatza
catum	katu, gathu(s)
cruz	gurutze
cadena	kate, gathea(s)
colada	gobara
codicia	gutizia
cambiar	ganbiatu
cautivo	gatibu
costo	gostu
carnada	garnata
calza	galtza
calzada	galtzara
corbata	gorbata
convite	gomita, gonbita

Beste amaika aipa diteke; bañan etzaituet nekatuko. Orra or beste lege bat. Lege au, noski, askoz ere obeto eta biziago betetzen da Zuberoa'n beste iñun baño, geienetan gertatzen dan bezela. Zergatik joan bear dugu orain, erderatik itz berriak artzean, lege onen kontra?

Beste bat oraindik. Azkena :

ERDERAZ	EUSKERAZ
sabanum	zamau
planum	lau
ánade	ahate, aate
cadena	gathea
ballena	balea, bale
corona	khoroa, koro
dinero	diharu, diru
moneda	mueta, mota
mina	mia
arena	area
lino	liho, lio
don	doe, doiak
honor	ohore
menacer (fr.)	mehatxatu

eta erderaz "on"-ez bukatzen diran guztiak :

razón	arrazone-arrazoe-arrazoi
ratón	arratone-arratoe-arratoi
ilusión	ilusione-ilusioe-ilusio.

Or ere, nola uka diteke nabarmen gelditzen dan legea? Eta, zergatik joango bere kontra?

Ez dezagun egin "ika" konjugazioaz bezala : Ika ori arrunta omen da, baldresa, eta abar. Dotoreago omen da zuka itzegitea. Nork ez du noiz edo bein orrelakorik entzun? Alere jatorrena uraxe da, ain zuzen ; baña kaletarrak ika etzekitela-ta, txartzat artu zuten azkenean ika itzegitea.

Berdin jokatu al dugu orain itz arrotzai buruz? Enuke nai beintzat. Erderatiko itzak artu bear ditugun ezkerro, ar ditzagun euskaldun jatorrak bezela, ots, euskera bizian artu izan diran eran. Ontarako irizpide sendo bat bear dugu. Mitxelena jaunak zerbait egiña du onetzaz. Eta nik au eskatuko dut : Euskaltzaindiak ofizialki lan oiek osatuz, irizpide oso eta zentzuzko bat bereala argitara dezan. Ontaz ere, anarkia (edo aharkia) etzaigu komeni ; eta artzeko bearra bistan baita, gaitezen bereala egiñetara.

ITZEN EGOKITASUNAZ

Iztegi bat bear dugu. Badakit ontaz Mitxelena jauna lanean ari dana; eta ahalik eta azkarren bukatzeko berari eskatzea alperrik litzake, asmo ortantxe dabil-eta. Baña bear izugarria dugu, Euskalerriko alde ontakook batipat. Aita Lhande'ren iztegia, eta Tournier-Lafitte'renak ongi daude; baña guretzat ez dira oso egokiak, euskera-frantsez, eta frantsez-euskera baitira. Azkue'ren iztegia agiturik dago aspaldi ontan eta besteak (Aita Bera'renak batez ere) kalte aundia ekarri dute seta baten seme dira-ta.

Egokitasun alde ontan biziki lagun dezake iztegi on batek, ejenploak baldin ba dakarzki. Nik, beraz, au eskatuko nioke Mitxelena jaunari: adibideak erruz ipintzeko. Eta adieratzat Lapurdi, Nafarroa eta Gipuzkoan geienetan duena artuko nuke.

LITERATURAKO EUSKERAREN ORTOGRAFIAZ

Ortografia bat ezta ona, nik uste, fonetikaren morroi ez ba dago. Beraz, beti bezela, bi oar:

1.—Euskal fonetikaarik jatorrenaren arabera egin bearko genuke ortografia.

2.—Pratikuari begiratuta, ortografia zail bat eredutzat artzea ere elitzake komeni izango.

Goazen beraz, apurka.

Literaturako izkeran, nere ustez, idazkera BAT bear dugu. Zein? Fonetikaarik jatorrena, beti bezela, ekaldean dugu; baña an gorde diran fonema batzuk galdurik daude gañerako Euskalerrri guzian. Xubero'ko "ü", esate baterako. Beraz, zer egin?

Berriz ere Mendiburu eta Duvoisin datozkit burura, eta ni berriz ere bien erdian geldituko naiz.

a) "H" a, "h" bakarra (Hau, hotz, haran, sehi, ahizpa, t. a.), Euskalerrri guzian erabilli zan antziñan; eta gaur bereon ere Xuberoa'n, Baxenabarre'n, Lapurdi'n, eta Nafarroa garaietan ere erabiltzen da. Beraz, "h" aren alde nago ni. Ontan, gipuzkera eta bizkaiera mintzairarik erderatuenak agertzen zaizkigu berriz, eta zin ar ditzakegu gidaritzat.

"H" ori zein itzetan ordea? "On" ala "hon"? ("hun" baita Xuberoa'n): gidaritzat Duvoisin artuko nuke, berriz, esate baterako, ots, Lapurtera modernoa.

b) "Consonantes aspiradas" dalakoetan (olha, alhaba, senhar, erhi, erho, bekhatu, khar, ethorri, othe, eta abar) li-

bre idaztea proposatuko nuke. Egia esan, "h"arekin batera dijoaz auek ere; baña emengo euskaltzaleai bidea erraztutzeko, jartzea ala ez jartzea LIBRE utziko nuke. Badakit au egiñaz erderaren fonetikari eta ortografiari bide irikitzen diedala, eta ez euskerarenai; euskerarena Xuberoa'n gorde baita ederkienik. Baña praktikari so nagoela proposatzen dut ori.

c) Onengatik "h" a Lapurdi'n Baxenabarre'n eta Xuberoa'n bizirik dagoelako) oso gaizki iruditzen zait angoak berak "etche" eta "goche" idaztea. Batasunaren kontra dijoa ori batetik; eta ango fonetikaren beraren kontra ere bai. "Gocho" berentzako "gokho" da-ta.

d) Beraz Aita Lhande'k bere iztegian darabilen ortografia ontzat ematen dut guziz, ots, Euskaltzaindiarena, eta orixe proposatzen: baña lapurterari atxikia, eta ez gipuzkerari.

e) Erronkari, Saraitzu, eta Xubero'ko nasalismoak, esate baterako, ortografia-molde ontan ez dirateke sartzen, eta euskal fonetika jatorra dira zalantzarik gabe. Baña, bide erraz bat bear dugu eta zoritxarrez gure euskalkirik jatorrenak ez dituzte gaurko euskaldun geienak ulertzen.

ERRI-EUSKALKIAI BURUZ

Ori guztia literaturako euskerari buruz esan dut, ots, liburutetan, prentsan, ziñean, eta abar, erabiltzeko dukegun izkeraz.

Mintza nadin orain besteez, ots, erri-maillan geldituko diran euskalkiez: bizkaieraz eta xuberoeraz batez ere.

Gaur gaurkoz tokiko euskalkiai laguntzea eta ats ematea komeni zaigu ere. Zertan?

Teatroan, katiximan, predikuetan, tokiko aldizkarietan, ots, bazter batean bakarrik edatuko diran guzietan, ango euskalkia artu bearko genuke izkeratzat.

Parrokitako orriak, esate baterako, edo geien bat euskaldun landugabeak irakurriko edo entzungo dituzten gauzetan, euskalki arruntari lotu bear diogu. Zabalkunde jenerala izango duten guzietan, berriz, literaturako mintzairari.

Beraz, Bizkaitik edo Xuberotik irtengo ez diranak, bizkaieraz eta xuberoeraz. Euskalerra guzira edatuko diranak euskera literarioaz. Orra or nere iritzia.

Beraz, ideiak piska bat finkatzeko, onela azalduko nituzke:

1.—Literaturako euskera: Axular'en BIDEA gidaritzat.

2.—Erri-euskera "Herria" astekariak artutakoa, baña ortografian besteari lotuago, eta elburutzat literaturako izkera ura aurrean GEIAGO ipiñiz.

EUSKALTZAINDIAREN BETEKIZUNA

Gogorrago jokatu bear du Euskaltzaindiak orain arte baño. "Jagon-sailla", edo "comisión tutelar" dalakoak bere gain artu bearko luke euskeraren batasunaren eginkizun au, eta bere alde indartsuago jokatu; idazleai ortografia ori erabil dezaten lagunduz, gaizki idatziak zuzenduz, eta euskera biziari geiago lagunduz.

Beraz, puntu auek bozkatzea eskatzen dut:

1.—Batzar ontan berean erabaki sendo batzuk artzea, eta "Jagon-saillak" bete araztea.

2.—"Euskera" aldizkarian ahalik eta azkarren maioriaz onartutako puntu oiek argitaratzea.

3.—Idazle famatuenai puntu oien kopia bidaltzea, bere ontzakoa emateko eskatuz.

4.—Puntu auen alde jokutzen ez duten guziai, boikota egin, eta beren joera txartzat artzen dala-ta esanez Euskaltzaindiaren izenean izkribatzea.

5.—"Egan" aldizkarian Euskaltzaindiak erabakitako joera oien arabera astea.

6.—Edatze txikia edo lokala duten errebistai ("Herria", "Gazte", "Karmel", eta abar) Euskaltzaindiaren ortografia erabiltzeko eskatu; baña beren edatze txiki ori ahaztu gabe, ots, tokiko beren euskera erabiltzea ontzat emanik.

7.—Bosgarren eta seigarren puntuetako erabakiak, urtebeteko edo bi urtetako epe batean betetzeko eska diteke, kolpez egiteagatik kaltegarri gerta ez ditezen.

Eta, besterik ez jaunak.

Donostia'n 1958 Abendua'ren 3'an

(Euskeraren eguna)

Txillardegi